

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ 2

ΔΗΜΗΤΡΑ Ι. ΜΟΝΙΟΥ

ΜΝΗΜΕΣ ΑΛΩΣΕΩΣ

Κωνσταντινούπολη 1453

μέσα άπό τις διηγήσεις
τῶν ιστορικῶν τῆς ἐποχῆς...

Γ' ΕΚΔΟΣΗ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΩΣΜΟΣ
Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ Α.Ε.

ΝΗ
ετο
·υτο
ούς
Μετ
έτα

Η
Ι. Ε
χση

Χ
γη-
ος

Τὸ βαπτιστικὸ ὄνομα τοῦ ιστορικοῦ Δούκα εἶναι ἀγνωστό.
Οὐαρδός, διπλὸ τὸ δημόσια τοῦ πατριπού μητρούμε νὰ ὑποθέσουμε
ὅτι ὀνομαζόνταν Μήχανή. Δὲ γνωρίζουμε, ἐπίσης, τὸν τόπο καὶ τὴν
Χρονολογία γεννήσεώς του. Πιθανότατα γεννήθηκε Γύρω στὸ
1400 στὴν "Εφεσο", ὅπου κατέφυγε ἡ οἰκογένειά του μετὰ τὴν νίκη
τοῦ Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου. "Οπως προκύπτει ἀπὸ τὰ αὐτοβιο-
γραφικὰ στοιχεῖα ποὺ περιλαμβάνει στὸ έργο του, ὁ Δούκας ξῆρε
τὴν περίοδο 1400-1470, ἐνῶ τὸ 1421 διετέλεσε γραμματέας ἢ
πολιτικὸς σύμβουλος τοῦ Γενουάτη Giovanni Adurno. Γενικόσερα,
ἡ ζωὴ του μοιράστηκε ἀνάμεσα στὴν Λέσβο καὶ στὴν Παλαιὰ
Φόκουα, περισσὲς ποὺ ἀνήκαν στὴν οἰκογένεια Gattilusi, ἢ ὅποια
εἶχε συγγένεια μὲ τοὺς Παλαιολόγους. "Αρωστη εἶναι καὶ ἡ Χρο-
νογρία θανάτου του. Πιθανότατα πέθανε λίγο μετὰ τὸ έτος
διοικήσιας τοῦ έργου του, δηλαδὴ μετὰ τὸ 1462.
Τὸ έργο τοῦ Δούκα ξει συθεὶ μόνο σὲ ἔινα ἀκεφάλιο χειρό-
γραφο καὶ γὰρ τὸν λόγο αὐτὸ δὲ γνωρίζουμε τὸν τίτλο. Σύμφωνα
μὲ μεταγενέστερη ὑπόθεση καὶ προσθήκη, τιτλοφορεῖται.
Τουρκαβαζαντινή ἢ Βυζαντινοτουρκικὴ Ιστορία. Ο ιστορικὸς
καταγράφει τὰ γεγονότα ἀπὸ κτίσεως κόρμου κατὰ τὸ πρότυπο
τῆς Χρονογραφίας έως τὸ 1462, ἐνῶ ἡ συγγραφὴ τοῦ έργου πραγ-
ματοποιήθηκε ἀκόμησσα στὸ έτη 1450-1462. Ξεκινᾷ μὲ μία σύντο-

Δούκας:

TNH
πειρά,

IPMC
ονίου
θεωρη.

I. Ταυτοφόρους τὸ 1204. Ἡ συγένεια τῆς Ιστορίας διδεται λεπτομέρως καὶ φίσαιε. Εώς τὴν ἐποχὴ τοῦ συγγραφέα. Ἡ ἀρχή της τῆς κοινῆς Βυζαντινούρχιτης Ιστορίας διρχίζει ἀπὸ τὸ 1341 καὶ συγχέει ἔως τὸ 1462 περιλαμβάνοντας ὅλους τοὺς ἀγῶνες τοῦ Βυζαντίου ἔως τὴν τοῦ Τούρκου καταστρῆται καὶ τὸν ἔλλον λαῶν, ποὺ προστέθησαν νὰ ἔχουσι τὴν ἔξασθενμένην Αὐτοκρατορία.

Ο Δούκας καταγράφει ἀντικείμενα καὶ ρεαλιστικά της ἔξαλλης τῆς ἐποχῆς. Δὲ γνωρίζουμε ἄν τὴν ἐπιρρεόσθητε ἀπὸ τὴν ἀλιστρήν Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀρχιτελεῖ νὰ συνθέτει τὸ ἔργο του. Οἰστόσο, ὀμέσων μετὰ τὴν "Ἀλωση ἐπιτελέθησε τὴν Πόλη καὶ περιγράψει ὅταν εἴη ὁ θίσος καὶ ὃσα πληροφορήθηκε ἀπὸ τοὺς αὐτόπτες μάρτυρες καὶ τὸν γενιτσαρέους, οἱ ὄποιοι ἔλαβον μέρος στὴν πολιορκία καὶ τὴν λεπλασία τῆς Βασιλεύουσας.

Τῇ Ιστορίᾳ εἶναι γραμμένη μὲν ἀκριβεῖα καὶ φιλαλήθεια. Παρότι γῆ-Με κολέτι

τὸν προσωπικὸν Χρονικὸν τῆς ἀρχῆς της καὶ τὸν συγχονὸν διαλόγον, τὸ ἔργο δέπει μία ὀλιγαρθρίδη ἀξιοποστία καὶ διντικεμενικότητα. Συναρπαστικής εἶναι οἱ γλαφυρές περιγραφές γεγονότων, οἱ δόνιμοι σὲ γλώσσα καθημιλογμένη μὲ κάποια στοχεία καθθερεύουσας. Ἡ λεπτομερής παρουσίαση τῶν στρατῶν τῆς λεγλασίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὀμέσων μετὰ τὴν ἀλωση, ἀλλὰ καὶ τὸ Θρῆνος, τὸν ὅποιο συνέθεσε κατὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Θρήνου τοῦ Νυκτα Χωνέτη καὶ τῶν Θρήνων τοῦ Τερεμία, διπολειοῦν καρφία στημέσα τοῦ ἔργου του.

Τεολογικῶν τάσσεσται κατὰ τῆς Εὐδόσεως τῶν Εἰκαστημάν καὶ εἶναι ὁ μόνος ἀπὸ τοὺς ιστορικούς, ὁ ὄποιος κάνει ἐκτενῆ ὀνοματορράτην ἐπεισόδια ποὺ δέσποσσαν στὴν Βασιλεύουσα μεταξὺ ὀνθεντικῶν καὶ φιλενωτικῶν κέντων ἀπὸ τὴν σκάλα τοῦ Τούρκου καταστρῆται. Δὲν ἐπιδοκιμάζει τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν καὶ τὰ τὸν λόγο αὐτὸν καταγράφει λεπτομερῶς κάποιες ὑπερβολικές ἐνέργειες ἀνθενωτικῶν

Κωνσταντινουπόλεων στὴν προσπάθειά τους νὰ προσαστίσουν τὰ ὀρθόδοξα δόγματα. Ἡ Τύχη σὲ δρκετὰ σημεῖα τοῦ ἔργου του ταυτίζεται μὲ τὸν Θεό καὶ καθορίζει τὴν ἔξιλην καὶ τὴν ἔξταση τῶν προγράμματων.

Histoire: Bekker I., CSHB, Bonnæ 1834 — Bullialdus, Parisiis 1649 — PG 157, 749-1466 — Grecu V., Ducas, *Istoria Turco-Bizantină* (1341-1462), Bucureşti 1958.

Γιὰ τὸ κείμενο ποὺ ὀπολούσθει ἔχει ληφθεῖ ὑπὲρ δύον τὴν ἀρτυχὴν ἔκδοσην τοῦ V. Grecu μὲ διορθώσεις τὴν βελτιώσεις, ὃπου κρίθηκε ἀπαραιτητοῦ.

Μεταφράσεις:

- στὰ λατινικά: Bullialdus, Parisiis 1649.
- στὰ ἀρχαϊκά ιταλικά: Bekker I., *Ducæ Historia Turko-Byzantina*, Bonnae 1834, 465-95.
- στὰ ρωσικά: Stepanov A.A., «Vizantijskie istoriki Duka i Frandzii o padenii Konstantinopola», VV 7 [1953], 385-430.
- στὰ γερμανικά: von Ivanka E., «Die letzten Tage von Konstantinopel», BG I, Graz-Wien-Köln 1954.
- στὰ ρουμανικά: Greku V., Bucureşti 1958.
- στὰ αγγλικά: Melville Jones J.R., *The Siege of Constantinople 1453: Seven Contemporary Accounts*, Amsterdam 1972, 56-116. — Magoulias H.J., Doukas, *Decline and Fall of Byzantium to the Ottoman Turks*, Detroit 1975.
- στὰ ιταλικά: Pertusi A., *La caduta di Costantinopoli*, Verona

1976, vol. II, 162-193 (μεταφράζουνται μόνο τὰ διποστόληματα τῆς πολυορχίας καὶ τῆς Ἀλώσεως).

τῆς πολιορκίας καὶ τῆς Ἀλώσεως).

στα νέα Ἑλληνικά: Παντελέκης Α., Δούκα Βιζαντινὴ Τοποθετία, τ. Α'-Γ', Βιβλιοθήκη τῶν Ελλήνων χ.χ. — Καραλής Β.,

1997.

Motojima, *Shōwa* 193

Duka. Bașta V ř., « Valeur de l'œuvre de Doukas au point du vue de l'histoire des Turcs », *Cultura Turcica* 2 [1965], 213-235. — Černousov E., « Duka, odin iz istorikov konta Vizantii », *VV* 24 [1914], 171-221. — Δασκαλάκης A.B., «Μιχαήλ Δουκάς» στὸ Πεντρίου Φρουρᾶς-Μιχαήλ Δουκάς, *Tō Xρονικό τῆς Ἀλόσεως*, Ἀθῆναι 1971, 105-112. — Galdi M., *La lingua e lo stile del Duca*, Napoli 1910. — Grecu V., « Istorul byzantin Duca. Omul și opera sa; o ediție critică a cronicii lui.

Sect. Hist. 29 [1947], 591-662. — Τοῦ Ἰωνοῦ, «Pour une meilleure connaissance de l'historien Doukas», *Mémorial Louis Petit*, Bouxoupéou 1948, 128-141. — Hunger H., *Bucavau*

345-351 (μτφ. K. Συνέλλη), 'Αθηνα 2001. — Ivanka E., «Der Fall Konstantinopels und das byzantinische Geschichtsdenken», *JÖBG* 3 [1954], 19-34. — Jorga N., *Byz* 2 [1925], 296 κ.λ. — Krasavina S.K., «Duka i Sfrandzi ob unii pravoslavnoj i katoličeskoj cerkvej», *VV* 27 [1967], 142-152. — Toū Ἰδιου, «Mirovozzrenie i social'no-politicheskie vzhlyady vizantijskogo istorika Dukii», *VV* 34 [1973], 97-111. — Krumbacher K., *Istorija vřek Bučkovitvěs Loryotekhnikas*, τ. A', 311-313 (μτφ. Г. Щетинин), 'Αθηναι 1964. — Miller W., «The Historians

Doukas and Phrantzes», *JHS* 46 [1926], 63-71. — Moravcsik G., *Byzantinoturcica I, Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvolker*, Berlin 1958, 247-51. — ODB 1, 656-7. — Papadrianos J.A., «L historien byzantin Doukas et les Serbes», *Cyrillometohdium* 1 [1971], 113-420. — Pertusi A., *La caduta di Costantinopoli*, Verona 1976, vol. II, 160-193. — Polemis D.I., *The*

Κριτόβουλος:

Ο Μιχαήλ Κριτόβουλος γεννήθηκε στην "Μήρο παθανάτωτα στην πρώτη δεκαετία του 15ου αιώνας. Το πραγματικό του οπίσθετο ήταν Κριτόπουλος, ήλλας τὸ μετέρεψε πρὸς τὸ ἀρχαιοπρεπέστερο κατὰ τὴν συνθήσια πολλῶν ιστορικῶν τῆς ἐποχῆς του. Καταγόταν ἀπὸ ἐπιφανῆ οἰκογένεια τῆς Μήρου καὶ θύλαξ στουδία μόρφωση. Τὸ 1444 τὸν συνάντησε στὴν "Μήρο δ Ἰταλος λόγιος καὶ ἔμπορος Ci-riaco de Pizzicilli καὶ φύνηκε ἐνθουσιασμένος μὲ τὴν πανδεῖα του Ιμβριώτη Κριτόβουλου, ὁ ὅποιος διατηροῦσε φιλικὲς σχέσεις μὲ πολλοὺς λογίους τῆς ἐποχῆς του. Πιθανότατα διετέλεσε Γραμματέας τοῦ Μαρκόμεθ Β' ἡ βρακόνταν στὶς ὑπηρεσίες του γιὰ ἀφετὸ διάστημα. Τὸ 1453 δὲ βρισκόνταν στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐνδο λίγα χρόνια ἀργότερα, τὸ ἔτος 1456, ἀνέβηθε τῇ διοίκηση του νησιοῦ του. "Οταν μετὰ ἀπὸ μία δεκαετία ἡ Μήρος καταλήφθηρε ἀπὸ τοὺς Βενετούς, ὁ Κριτόβουλος κατέρρηγε στὴν Κωνσταντινούπολη. Γιὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του δὲν έπειδον πληροφορίες.

Τὸ ἔργο του μὲ τίτλο *Istoriai* διαφεύγει σὲ πάντες βιβλία καὶ καταγράφει τὸ γεγονότα ἀπὸ τὸ 1451 έως τὸ 1467. Εἶναι ἀφερμένο στὴν ἀνερχόμενη "Οθωμανικὴ Αὐτοκρατορία καὶ στὸν Μωάβεθ τὸν Κατακτητὴ καὶ στοπὸ τῆς ουγγραφῆς του εἶναι νὰ καταγράψῃ τὴν πανάση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τὴ δημιουργία τοῦ Ισλαμοῦ μουσουλμανικοῦ σουλτανάτου.

Πρότυπα του Κριτοβούλου είναι διάφορος και διάφορης φανέται να μψεῖται τόσο στη γλώσσα και στο ύφος δύο και στη δομή του έργου του. Οι έκτενότερες δημητριόπες του Μωάμεθ Β', ή συχνή άναφορά μιθολογικῶν στοιχείων, οι ἐνδιαφέρουσες παρεκβάσεις, ήλια χυρίας ή δηρατίουσα. Γλώσσα του θηριώδους ξεναγών τούς δύρκατους "Ελληνες Ιστοριογράφους.

'Ο Κριτόβούλος δὲν ξέρει την πολιορκία καὶ τὴν Ἀλώση, ἀλλὰ παρόλ' αὐτὰ ἀφιερώνει περίπου τὸ ξνα τρίτο τῆς Ιστορίας του στὴν περιγραφὴ τῆς αελευθερίας μεριάς της πολιορκίας καὶ τῆς Ἀλώσεως. Ή διηγερήτη του βρίσκεται λεπτομερεῖαν ποὺ ἀφοροῦν χυρίας στὴν πορεικὴ πλευρά. Μὲ γλαφυρότητα κατατρέψει τὰς προετοιμασίες τοῦ Μεγκιάτ την πολιορκία καὶ ἀποδίδει μὲ παραστατικόντα τὰς σκηνές τῆς μάχης καὶ τῆς ἔρδου τῶν γενισόρων στὴ Βασιλεύουσα. Ή λεπλασία καὶ η διαφοραγή τῆς Πόλεως παρουσιάζονται μὲ ἐντοπωσιακὸ ρεάλισμὸ ἀπὸ τὸν Κριτόβούλο, ἵνα ἀξιόλογα είναι καὶ τὰ σημεῖα τοῦ έργου ποὺ περιλαμβάνουν τὸν θρῆνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως (κ. 69,2), τὴν σύγχρονη τῆς πελευτικᾶς θλωστῆς τῆς Πόλεως μὲ δίλες δόξες προηγήθηκουν (κ. 68,4-69,1) καὶ τὸ ἔργοντο τοῦ τελευτοῦ βαζανινοῦ αιγαλορότορος (κ. 72,1-2).

'Ο Κριτόβούλος δὲν ἀναφέρεται σὲ διηγματικά θέματα, καθὼς ἡ ιστορία του φαίνεται νὲ εἶναι χυρίας πολιορκή, ἐνώ δίνει μεριάς την ζήμιαση σὲ οἰωνοὺς καὶ προφητεῖες. Είναι δὲ μόνος ἀπὸ τοὺς ιστορικούς, δὲ διότις ἀναφέρεται σὲ θεόπειπτα σημάδια, ποὺ προμήνυουν τὸ λαμπρὸ μέλλον του Μωάμεθ Β', ήλια καὶ τὴν παύση τῆς Βυζαντινῆς Αντοκρατορίας. "Οπως καὶ στοὺς ἄλλους ιστοροκόδικας ἡ Τύχη σὲ συνδιασμὸ μὲ τὸ Θεῖο καθορίζουν τὴν ροή τῶν ἔξελλεων καὶ καθοδηγοῦν τὴν πορεία τῶν ἀνθρώπων.

Μεταφράσεις:

- στὰ γαλλικά: *Monumenta Hungariae Historica* XXI 2.
- στὰ ουγγρικά: öpt., *Script. XXII*, Budapest 1875.
- στὰ δγγλικά: Kritovoulos, *History of Mehmed the Conqueror*, translated by Riggs C.T., Princeton 1954.
- στὰ ρουμανικά: Grecu V., öpt., Bucureşti 1963.
- στὰ ιταλικά: Pertusi A., *La caduta di Costantinopoli*, vol. II, Verona 1976, 230-251 (μεταφράστηκαν μόνο τὰ ἀποσπάσματα τῆς πολιορκίας καὶ τῆς Ἀλώσεως).
- στὰ ινέα ελληνικά: Reinsch D.R. – Kolobos Φ., *Istoria Kριτοβούλου του Μημένου*, KBI, Ἀθήνα 2005.

Βιβλιογραφία: Ανδριωτης N.II., *Ελληνικά* 2 [1929], 167-

200. — Enrich G., «Michael Kritobulos, der byzantinische Geschichtsschreiber Mehmeds II.», *MT* 1 [1975], 35-43. — Grecu V., «L'épître dédicatrice de l'historien Critobule à Mohammed II le Vainqueur», *Mé. Ch. Drouhet*, Bucureşti 1940, 197-202. — Τοῦ

Grecu V., *Criobel din Imbro din domnia lui Mahomed al II-lea anii 1451-1467*, Bucureşti 1963, 137-157. — *Criobuli Imbriotae Historiae*, rec. Reinsch D.R. [CFHB 22], Berlin – New York 1983.

Γιὰ τὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ ἔχει ληφθεῖ ὑπὸ ὅψην τὴν περιγραφὴ τοῦ D.R. Reinsch [CFHB 22] μὲ κάποιες διορθώσεις.

- ἰδιού, «Kritobulos aus Imbros. Sein wahrer Name. Die Widmungsbriefe. Die Ausgabe. Das Geschichtswerk», *Bsl* 18 [1957], 1-17. — Τοῦ Ἰδιού, «Criticul din Imbroi din domnia lui Mahomed al II-lea anii 1451-1467», *Scriptores Byzantini* IV, Bukarest 1963. — Hunger H., *Bučavutή λογοτεχνία - Η λόγια κορυκή γραμματεία των Βυζαντινών*, τ. Β', 358-364 (μετρ. Συνέλλητ Κ.), Αθήνα 2001. — Ivánka E., «Der Fall Konstantinopels und das byzantinische Geschichtsdenken», *JÖBG* III [1954], 19-34. — Krumbacher K., *Tορροα τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας*, τ. Α' (μετρ. Γ. Σωτηρίδης), Αθήνα 1964, 624-632. — Λάμπρος Σπ., «Τὸ πλῆρες ὄνομα τοῦ ιστορικοῦ Κριτοβούλου», *NE* 7 [1910], 95. — Μαστροδημήτρης Π.Δ., «Ἐποιερικοὶ ἐπιδράσεις τοῦ Θουκυδίου ἐπὶ τῶν Κριτοβούλων», *Αθηνᾶ* 65 [1961], 158-168. — Moravcsik G., *Byzantinoturcica I. Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvolker*, Berlin 1958, 432-5. — ODB 2, 1159. — PLP (18817). — Παπαδημάνος Ι.Α., «Οι εἰδήσεις τοῦ ιστορικοῦ Κριτοβούλου γὰρ τὴ βικτωνὴ πρηγματισσα. Ελένη Πολαιολογίνα-Βρανκοβίκ χαῖ ἡ δεξιοτοτία του», *ΕΠΙΤΡΑΠΕΔΟ* 21 [1968], 164-168. — Pertusi A., *La caduta di Costantinopoli*, Verona 1976, vol. II, 228. — 251. — Radonić J., «Kritovul vizantiski istorik XV veka», *Glas Srpske Kr. Akad.* 438 [1930], 59-83. — Τωμαδάκης Ν.Β., «Αἱ πατρὶ Κριτοβούλῳ δημητριαὶ Μαρία Βά», *Αθηνᾶ* 56 [1952], 61-68 (βιβλιογρ. Dölger F., *BZ* 46 [1953], 202). — Τοῦ Ἰδιού, *Δούκας Κριτοβούλου-Σφραντζῆ-Χαλκοκονδύη*, *Περὶ ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως* (1453), Αθήνα 1969, 77-93. — Udal'cova Z. V., «Vizantijskij istorik Kritovul o južnyx slavjanach i drugix narodach balkanskogo poluostrova v XV veke», *VV* 4 [1951], 91-121. — Τοῦ Ἰδιού, «K voprosu o social'no-politicheskikh vzgli- dach vizantijskogo istorika XV v. Kritovila», *VV* 42 [1957], 172-197.

Σφραντζής Γεώργιος

Ο Γεώργιος Σφραντζής γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 30 Αύγουστου του 1401. Ο πατέρας του καταγόμενος από την της Αγίου Νικολαού διετέλεσε παιδαγωγός του Θωμά, γιού του αυτοκράτορος Μανουήλ Β' του Παλαιολόγου, έναν ο οποίος ο Σφραντζής άπο την ήλικια ταν δικαιέστι επών ήταν τραπεζούχος και ίπανθνανος του κοτάνος του Αυτοκράτορος. Στις 26 Ταυρωνίου του 1438 ο Σφραντζής υψηφεύθηκε την Ελένη, την κόρη του αυτοκρατορικού γραμματέως Αλεξίου Παλαιολόγου Τζαμπλάκωνα, ό διποτος άνηκε σε μία άπο της στουδιανότερης οικογένειας του Μοριά. Από τὸν γάμο τους γεννήθηκαν πέντε παιδιά, που πέθαναν σε νεαρή ηλικία, με αποτέλεσμα δ Σφραντζής ξανά το 1455 να τὰ ἔχει χάσει σλα.

Για τὴν πανδεῖα του δὲ γνωρίζουμε πολλά, καλά διπό τὸ ἔργο του καὶ διπό τὴ γενικότερη σταδιοδρομία του καθίσταται αυφές ὅτι θλιβε ἐπιμελημένη πανδεῖα. Τὸ ξεπ. 1425 ὀκτωβρίου θῆσε τὸν Κωνσταντίνο στὴν Πελοπόννησο καὶ ἔμενε στὴν ὄπηρεσι του ὀντυμεταπίκοντας πολλαὶ διασκολίες, διπας δὲ οῖος ἀφργγεῖται στὸ Χρυσόποτα. Τὸν Σεπτέμβριο του 1430 δ Μανουήλ Β' τὸν διόρισε διοικητὴ τῆς Πάτρας καὶ τὸν Ταυρωνίου τοῦ 1432 τοῦ ἀπένεψε τὸν τίτλο του Πρωτοβεσιαρίτη. Τὸ ἐπόμενα χρόνια ὀκολούθησαν πολλαὶ διπλωματικὲς ἀποστολὲς τοῦ

Σφραντζής, ὁ ὄποιος πλέον ὡς ἵκανότας διπλωμάτης καὶ μυτικὸς σύμβουλος τῶν Παλαιολόγων ἀνέπτυσε μεγάλη δραστηρία.

Κατὰ τὴν ἔλαση τῆς Κωνσταντινούπολεως ὁ Σφραντζής, ὅπως ὁ ἕτοις δηλώνει, δὲ βρισκόταν στὸ πλέον τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀλλὰ σὲ κάποιο οὔλο οἴκειο τῆς Πόλης. Ἀμέσως, αἰχμαλωτισθηκεὶ μαζὶ μὲ τὴν οἰκογένεια του καὶ πολλοὺς φίλους, ἀλλὰ τελικὰ κατόρθωσε πληρώνοντας ἔνα μεγάλο ποσό νὰ διασφύγῃ μὲ τὴν γυναῖκα του στὸν Μιστρά στὸν δεσπότη Θωμᾶ Παλαιολόγο, ἀναλαμβάνοντας τῆς ἕδρας διπλωματικὲς ἀρμοδιότητες ποὺ εἶχε καὶ τὰ προγράμματα χρόνα. Τὴν πράτη Αὐγούστου τοῦ 1468 ἀποσύρθηκε μὲ τὴν αὖτη του σὲ μυναστήριο καὶ ἔλαβεν τὸ μωναχικὸ σχῆμα. Ὁ Γρηγόριος πλέον καὶ ἡ Εὐπραξία παρέμεναν ἔως τὸ τέλος τῆς ζωῆς τους σὲ μυναστήριο. "Αγωστο εἶναι τὸ ἔτος θανάτου του, ἀλλὰ πιθανότατα πέθανε λίγο μετὰ τὸ 1477, καθὼς τὸ ἔτος αὐτὸ διοικητῶνται τὴν ἀφῆγητην τοῦ Χρονικοῦ του.

Τὸ ἔργο του Σφραντζῆς ἔχει παραδοθεῖ σὲ δύο παραλλαγές, τὸ *Chronicon Minus* καὶ τὸ *Chronicon Maius*. Τὸ *Chronicon Minus* περιγράφει τὰ γεγονότα τῆς περιόδου 1413-1477, δῆμος τὰ ξέργος ὁ ιδιος ὁ Σφραντζής. Ξεκινᾷ μὲ τὴν αὐτοταρουσιαστὴ τοῦ Σφραντζέως καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἀφήγηση τῶν γεγονότων ἔως τὸ 1477. Εἶναι γραμμένο σὲ μορφὴ ἡμερολογίου, ἔχει αὐτοβιογραφικὸ χαρακτήρα καὶ παραθέτει τὰ γεγονότα μὲ αὐτοτρόπη χρονολογημένη σειρά. Τὸ κείμενο εἶναι ἀρχεῖα συνοπτικὸ καὶ καταγράφει ὅλα ὅσα συνέβησαν στὴ συγκεκριμένη περίοδο μὲ κέντρο ἀφήγησης πάντα τὴν οἰκογένεια τῶν Παλαιολόγων. Στὴν διάλωση τῆς Πόλεως ἀναφέρεται σχεδὸν μυονολεκτικὸ φανρόνοντας καὶ αὐτὸν τὸν τρόπο τὴν αναγραφή του γιὰ τὴν πιώση τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τὰ τὸν θάνατο τοῦ τελευταίου βυζαντινοῦ Αὐτοκρατορος. Τὸ *Chronicon Minus* κλείνει ἀπότομα μὲ

τὴν τουρκικὴ ἐπίθεση κατὰ τῆς Ναυπάκτου καὶ τῆς Λευκάδος τὸ 1477. Πιθανότατα ἡ ἐπιβιρμαμένη ὥρεα τοῦ συγγραφέως νὰ μήτη τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ὀλοκληρώσει τὸ ἔργο του.

Τὸ *Chronicon Maius* χαταγράφει τὴν ιστορία τῶν Παλαιολόγων ἀπὸ τὸ 1258 ἕως τὸ 1478 καὶ διαμρεῖται σὲ τέσσερα βιβλία. Τὸ πρώτο βιβλίο ἔξιστορεῖ τὰ σκετικὰ μὲ τὸν Μιχαὴλ Η' ἔως καὶ τὸν θάνατο τοῦ Μανουὴλ τοῦ Β' (1425), τὸ δεύτερο παρουσιάζει τὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Ιωάννη Η' (1425-1448), τὸ τρίτο τὰ περὶ τοῦ Κωνσταντίνου ΙΑ' (1448-1453) κλεινοντας μὲ τὴν πολιορκία καὶ τὴν διάσητη τῆς Πόλεως, καὶ τὸ τέταρτο βιβλίο παρουσιάζει τὰ γεγονότα μέχρι τὸ 1478, μεταξύ τῶν ὅποιων καὶ ἡ ἔλαση τῆς Πελοποννήσου.

Τὰ δύο αὐτὰ ἔργα διὰ καὶ ἔχουν πολλὲς δρμούστητες, ἐντούτοις ἐμφανίζουν ἀξιοσημείωτες ἀντιφάσεις καὶ γι' αὐτὸ διάχονοι διατυπωθεῖ κατὰ καιροὺς διάφορες ἀπόψεις σκετικὰ μὲ τὴν πατρότητά τους. Η αὐτολεξεὶ σχεδὸν μεταφρορὰ τοῦ *Maius* στὸ *Minus* δηγήγεται στὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ πρωτότυπο κείμενο τοῦ Σφραντζῆς εἶναι τὸ *Chronicon Minus*, ἐνῶ τὸ *Maius* ἀποτελεῖ μεταγενέστερη ἐπεξεργασία μὲ προσθῆκες καὶ διαφοροποιήσεις πιθανότατα ἀπὸ τὸν Μακάριο Μελισσηνό, ὁ ὄποιος συνέγραψε τὸ αυτοπίνημα αὐτὸ τὴν περίοδο 1573-1575.

Η γλώσσα τῶν δύο Χρονικῶν εἶναι εὐχάριστη γιὰ τὸν ἀναγνώστη, καθὼς ἀπέκει τόσο ἀπὸ τὸν ἀρχαιοτάτον τοῦ Χαλκοκονδύλη ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν δημάρχειαν ἐκφράσεως τοῦ Δούκα. Στὸ κείμενο ὑπάρχουν πολλοὶ ὅροι τῆς βυζαντινῆς καθηματουμένης, ἔκτιτης σαστικοὶ καὶ διπλωματικοὶ ὅροι καὶ ὀφετὲς τουρκικὲς καὶ λατινικὲς λέξεις. Συγχρηματικές ποσοτικές μέτρα, οἱ ὄποιοι καὶ μετατρέπουν ἔνα προσωπικὸ ἡμερολόγιο σὲ μία γλωσφότα παρουσιάση ιστορικῶν γεγονότων.

Ως πρὸς τὴν ιδεολογία του ὁ Σφραντζῆς παρουσιάζεται ὡς

πιστός αὐλανθός ποὺ μένει προσηλυμένος στὸν αὐτοχρότορα *Μανουὴλ B'* καὶ στὸν διαιδόχον του ὃς τὸ τέλος. 'Απολογίται τὰ τε σπρόξει τοῦ τελευτικοῦ βασιλέως καὶ μάλα ταληρὰ γὰρ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Δύσεως, οἱ δηποτὶς ἀδιαφόρησαν γιὰ τὴν τύχη τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Πολύτιμες εἶναι καὶ οἱ πληροφορίες του γιὰ τὶς διπλωματικὲς ἐξελέκτες τῆς ἐποχῆς καὶ τὰ ὅσα ἔκτυλήθηκαν στὸ Βυζαντινὸ παλάτι λίγα χρόνια πρὶν τὴν διατυπή κατέλαυνη. 'Εντονα ἀποτυπώνεται στὸ *Χρονικό* καὶ ἡ ἀνθεμωτικὴ σύντηση τοῦ Σφραντζῆ. 'Ως πιστὸς ὀρθόδοξος τῆς ἐποχῆς του ἀντιδρᾶ στὴν 'Ενωση τῶν 'Εβραίων καὶ ἀπορρίπτει τὴν Σύναδο τῆς Φερεράρας - Φλωρεντίας. Τέλος, δημιώνει τὴν βεβαιωτητά του γιὰ τὴ δίκαιην κρίση τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀπόδοση δικαιοσύνης.

Μεταφράσεις:

- στὸ *γερμανικό*: Ivánka E., «Die letzten Tage von Konstantinopel. Der auf den Fall Konstantinopels 1453 bezügliche Teil des dem Georgios Sphrantzes zugeschriebenen „Choricon Maius“», *Byz. Gesch.* 1, Graz-Wien-Köln 1954 (μεταφράσουσα κάποια ἀποστάσιμον).
- στὰ ἀγγλικά: Philippides M., Amherst 1980. — Carroll M., Amsterdam 1985.
- στὰ *ρουμανικά*: Grecu V., ὁπ.π., Bucureşti 1966.
- στὰ *ἰταλικά*: Pertusi A., *La caduta di Costantinopoli*, vol. I, Verona 1976, 214-225 (μεταφράσουσα μόνο τὰ ἀποστάσιμα τῆς ποιητικίας καὶ τῆς 'Αλώσεως). — Maisano R., ὁπ.π., Roma 1990.
- στὰ *νέα ελληνικά*: — Bouroúndas Γ., *Γεωργίου Σφραντζῆ Χρονικόν*, τ. Α'-Γ', ἔκδ. Πατάκη, 'Αθήνα 2001. — Τζαφερόπουλος 'Α.Μ., Γ. Φραντζῆ Χρονικόν, τ. Α'-Γ', Βιβλιοθήκη τῶν 'Ελλήνων, 'Αθήνα 2001. — Μονιοῦ Δ., 'Ι., Γεωργίου Σφραντζῆ Βρυξελλού Χρονικό, KBI, 'Αθήνα 2006.
- *Βιβλιογραφία*: Binon S., «L'histoire et la légende de deux chrysobullles d'Andronic II en faveur de Monembasie. Macaire ou Phrantzes?», EO 37 [1938], 274-311. — Carroll M., «Notes on the Authorship of the "Siege" Section of the *Chronicon Maius* of Pseudo-Phrantzes», Book III, *Byz* 41 [1971], 28-44. — Τῆς θίαξ, *Byz* 42 [1972], 5-22 καὶ *Byz* 43 [1973], 30-38. — Τῆς θίαξ, «Puzzling Names in the "Chronicon Maius" of Macarius Melissenus: Pseudo-Phrantzes», *Byz* 44 [1974], 17-22. — Dölger F., «Ein literarischer und diplomatischer Fälscher des 16. Jahrhunderts: Metropolit Makarios von Morembasia», Otto Glauing zum 60. Geburtstag, Leipzig 1936, 25-35. — Τοῦ ίδιου,
- τιχὴ ἔκδοση τοῦ R. Maisano [CFHFB 29]. Γιὰ τὸ κείμενο τοῦ *Chronicon Maius* ἔχει ληφθεῖ ὅπ' ὅψην ἡ κριτικὴ ἔκδοση τοῦ V. Grecu, ἀφοῦ προηγήθηκαν οἱ ἀπορρίπτητες διορθώσεις.

- Byzantinische Diplomatik*, Etat 1956, 371-383. — Dujčev I., «Extraits du Pseudo-Césaire dans le Chronicon Maius du Pseudo-Sphrantzès et dans l'ancienne chronique Russe», *Byz* 38 [1968], 364-373. — Emrich G., «Thukydideische Reminiszenzen in zwei Feldreden des 'Chronicon Maius'», *Ελληνικά* 28 [1975], 55-66. — Greco V., «Das Memoirenwerk des Georgios Sphrantzes», *Actes XIIe Congr. Int. Byz. II*, Bel'grado, 1964, Makarios Melissenos und sein Werk. Die Ausgabe», *Bel* 26 [1965], 62-73. — Grumel V., «La nouvelle édition du Chronicon de Phrantzès», *EO* 36 [1937], 87-94 (βιβλιογρ. Dölger F., *BZ* 37 [1937], 502 κ.ε.), κατ Grégoire H., *Byz* 12 [1937], 385-391). — Guilland R., «Le protovestiarite Georges Sphrantzès», *REB* 6 [1948], 48-57. — Zakharenko Δ. Α., «Σφραντζῆς ὁ Φιλόλητος», *ΕΕΒΣ* 23 [1953], 657-662. — Helms P., «Syntaktische Untersuchungen zu Ioannes Malas und Georgios Sphrantzès. Die konjunktionalen Nebensätze in ihrem sprachhistorischen Zusammenhang», *Hektor* 11-12 [1971-72], 309-388. — Hunger H., *Βυζαντινὴ λογοτεχνία - Η λόγια κοινωνίη γραμματεία τῶν Βυζαντινῶν*, τ. B, 351-8 (μτφ. Συνέλλη Κ.), Αθήνα 2001. — Jorga N., *Byz* 2 [1925], 297-298. — Krummbacher K., *Iotaοπλα τῆς Βυζαντίνης λογοτεχνίας*, τ. A' (μτφ. Γ. Σωτηριάδης), Αθήνα 1964, 620-4. — Λαζαρίδης Σ.Π., «Διόρθωσις εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Φραντζῆτος», *NE* 2 [1905], 365-367. — Τοῦ ίδιου, «Δοκίμιον βιογραφιας τοῦ Γεωργίου Φραντζῆτος», *NE* 17 [1923], 30-35. — Laurent V., «Σφραντζῆς et non Φραντζῆτος», *BZ* 44 [1951], 373-378. — Τοῦ ίδιου, «Sphrantzès et non Phrantzès. À nouveau!», *REB* 9 [1951], 170-171. — Loenertz R.-J., «La date de la lettre Θ' de Manuel Phrantzès», *EO* 39 [1940], 91-99. — Τοῦ ίδιου, «Autour du Chronicon Maius attribué à Georges Phrantzès», *Miscell. G. Mercati*

III [1946], 273-311. — Miller W., «The Historians Doukas and Phrantzès», *JHS* 46 [1926], 63-71. — Moravcsik G., «Bericht des Leonardi Chiensis über den Fall von Konstantinopel in einer vulgärgriechischen Quelle», *BZ* 44 [1951], 428-436. — Τοῦ ίδιου, *Byzantinoturcica I. Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker*, Berlin 1958², 282-8. — Nasturel P. S., «Témoignages roumains sur les formes Sphrantzès et Phrantzès», *REB* 19 [1961], 441-443. — Papadopoulos J., «Τούλων Ζ' ὁ Παλαιόλογος καὶ τὸ Χρονικὸν τοῦ Φραντζῆτος», *BZ* 32 [1932], 257-262. — Παπαδόπουλος, Ι.Β., «Ἐρμηνευτικὴ εἰς τὴν Μεγάλην καὶ τὴν Μικρὰν Χρονογράφου τοῦ Φραντζῆτος», *ΕΕΒΣ* 13 [1937], 155-157. — Τοῦ ίδιου, «Ο πρεσβυτὴς Κωνσταντῖνος τοῦ Παλαιόλογου Γεώργιος Σφραντζῆς ἐν Τραπεζοῦντα καὶ Τύριᾳ», *Ἀρχεῖον Πόλιτου* 18 [1953], 202-204. — Pertusi A., *La caduta di Costantinopoli*, Verona 1976, vol. I, 214-225. — Rothbauer A.M., «Einige Bemerkungen zum 'Chronicon Maius'», *BZ* 48 [1955], 293-296. — Σαββίδης Α.Γ., «Ο Βυζαντινὸς ιστορογράφος τοῦ 15ου αἰώνα Γεάρητος Σφραντζῆτος (Φραντζῆτος)», Αθήνα 1983. — V. Stepski-Doliwa St., *Studien zur Syntax des byzantinischen Historikers Georgios Phrantzes*, München 1935. — Τσόρας Γ., «Σφραντζῆς, Φιλέτης ἢ Φραντζῆτος?», *Byz* 9 [1977], 123-139. — Τωμαδάκης N.B., *Δούκα-Κρητοβύζαντινος Σφραντζῆτης-Χαλκοκονδύλος Περὶ οἰλάσσοντος τῆς Κωνσταντινούπολεως (1453)*, Αθήνα 1969³, 135-203. — Τοῦ ίδιου, *Σύλλογος βιβλιονομίαν καὶ κειμένου*, Αθήνα 1961, 653-81. — Vooreckers E., «Les sources du 'Chronicon Maius' II, 12 du Pseudo-Sphrantzès», *Byz* 37 [1967], 153-165. — Χαριτωνίδης Χ.Χ., «Παραπτήσεις εἰς τὸν Γεώργιον Φραντζῆτον», *Πλάτων* 4 [1952], 79-98.

Χαλκοκονδύλης Λαόνικος

Είναι ο μόνος "Αθηναϊκός συγγραφέας της Βυζαντινής Λογοτεχνίας. Τὸ ἐπίθετο Χαλκοκονδύλης (=χάλκινο χονδύλι) πιθανότατα είναι ή λόγια μορφή του δημώδους συνταξεμέμενου Χαλκονδύλη, ένω το δημόσιο του φαίνεται ότι προτίθεται μπο άνταστροφή του διάσηματος Νικόλαος, με σκοπό να καταστεί δήρυχοιστρετες.

Τεντύθηκε το 1423 και καταγόταν ἀπό ἑπιφάνη ἀθηναϊκή οἰκογένεια. Ο ἔξαδελφός του, Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, ἔγραψε πολλά χρόνια στὴν Ἱεράλια καὶ ὑπῆρξε ἔκει πρόδρομος τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας. Εξέδωσε πολλὰ Ἑλληνικὰ κείμενα καὶ ἀνάμεσά τους, τὸ ξεις 1488, τὴν edition princeps τῶν δημητρικῶν ἔπῶν. Ο πατέρας του Γεώργιος ἔπαιξε σημαντικό ρόλο στὴν πολιτικὴν των Ἀθηναϊκῶν, κατὰ τὴν περίοδο ποὺ βρισκόταν ἡ πόλη κάτω ἀπὸ τὴν ἔξουσία τῶν Acciaiuoli, καὶ ἔπειτα ἀπὸ ἕνα ἀποτυχημένο πραξικόπεπτημα ἔξοριστηκε στὴν Πελοπόννησο τὸ 1435. Ἐκεῖ ὁ Λαόνικος ἔγραψε στὴν αὖλη τῶν Παλαιολόγων στὸν Μυστρᾶ καὶ μαθήτευσε διπλά στὸν Γεώργιο Γεμιστὸ Πλήθωνα, ένω τὸ 1449 βιώσατον στὴν ὄπηρεδια του Κωνσταντίνου ΙΑ'. Πιθανότατα ἔγραψε καὶ σὲ διάλεξ περιοχής ἑκτὸς, Κωνσταντινουπόλεως, ένω τὸ αἴγιορο εἶναι ότι δὲ βρισκόταν στὴ Βασιλεύουσα κατὰ τὴν διάρκεια τῆς πολιορκίας καὶ τῆς Ἀλώσεως. Πέθανε πιθανότατα γύρω στὸ 1490. Τὸ ιστορικὸ ἔργο του Λαόνικου Χαλκοκονδύλη Ἀποδείξεις

Τστοριῶν διαμρεῖται σὲ δέκα βιβλία καὶ καπτήρεσσι τὰ γεγονότα τῆς περιόδου 1298-1463. Σκοπός του εἶναι ἡ συγγραφὴ τῆς ιστορίας τοῦ Ὀθωμανικοῦ καὶ ὅτι τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Εἶναι ὁ πρῶτος συγγραφέας, ὁ οποίος γράφει τὴν ιστορία τῶν Τούρκων σὲ Ἑλληνικὴ γλώσσαν βασιζόμενος καρίας σὲ τουρκικές πηγές.

Μεγάλο πρότυπο γὰρ τὸν Χαλκοκονδύλην, ὃγι μόνο στὴ δουμή του ἔργου καὶ στὸ ὄφρο ἀλλὰ καὶ στὸν συλλογισμό, ὑπῆρξε ὁ Ηρόδοτος. "Άλλο ἔξισου σημαντικὸ πρότυπο γὰρ τὸν Ἀθηναῖο μετρικὸ ὑπῆρξε ὁ Θουκυδίδης, τὸν οποίο μψεῖται στὸ ὄφρο καὶ στὴ γλώσσα. Στὸ δὲ Ἀποδείξεις ὑπάρχουν πολλές καὶ ἔκτενες παρεκβάσεις γὰρ διάφορες χώρες, ἀλλὰ καὶ μεμονωμένες πληροφορίες γὰρ τόπους καὶ λαούς, μὲ ἀποτελεσματικὰ δινει τὴν ἐντύπωσην παραχώριας Τστοριᾶς. Ήπιότερο, ὑπέργονον πολλὰ δινένθετα ποὺ προσπάθουν νὰ στολίσουν τὸ μονότονο ὄφρο του καὶ νὰ αιγαλεύσουν τὸ διαφαρές ἐπαναλήπτεις, ἀλλὰ καὶ τὶς πολλές δινακριβίσεις στὴν ἀφρίτη του.

Τσεολογικῶς φαίνεται νὰ τὸν ἀφήνει ὁ διάδρομος τὸ θέμα τῆς Ενώσεως τῶν Βεργητιῶν, καθὼς δὲν κάνει καμια σχετικὴ ἀναφορά στὸν ἀντικεντρικὸ τῆς Συνόδου Φερρόρος-Φλωρεντίας στὴν Κωνσταντινούπολη τῆς παραμονῆς τῆς Ἀλόσεως ἀλλὰ καὶ στὸν γενικότερες διπλωματικὲς ἔξελίξεις που ἀκολούθησαν. Ακόμη καὶ γὰρ τὴ μεγάλη πολιορκία δι πληροφορίες του εἶναι πενήντας καὶ διασχιρίσεις σὲ Τζέη μὲ τὴν ἀφήγηση τῶν διλλων ιστορικῶν. Ομοίως, ἔχει ἔντονη Ἑλληνικὴ συνειδητητή, ἐκφράζεται μὲ αἰσιοδοξία γὰρ τὸ μέλλον τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ κι ἔπει θέτει τὸ θεμέλια τῆς Μεγάλης Τσέας ἐπὶ Τουρκοχρυσίας.

- **Εξδόσεις:** Bekker I., *Chronicon Maius*, CSHB Bonnae 1843 – PG 159, 1-559. – Darkó E., *Laonici Chalcocandylae Historiarum Demonstrationes*, t. 1-2, Budapestini 1922-1927. –
- Γιὰ τὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ ἔχει ληφθεὶ ὑπὸ ὅψην ἡ χριτικὴ ἔκδοση τοῦ E. Darkó.

Μεταφράσεις:

- στὰ λατινικά: Claurer C., Basileae 1556, 1562, στὸ CHBR, Lutetiae Paris, 1567, 1650.
- στὰ γαλλικά: De Vigenère Bl., Paris 1577.
- στὰ συγγραφέα: Szigeti G. – Mika S., *Magyar történelmi olvasókönyv I* (1905), 155-163, 171-180.
- στὰ ρωσικά: Veselij E.B., BB 7 (1953) 431-444.
- στὰ γερμανικά: Dieterich-Gabler Fr., *Byz. Gesch. II*, Graz-Wien-Köln 1954.
- στὰ αγγλικά: Melville Jones J.R., *The Siege of Constantinople 1453: Seven Contemporary Accounts*, Amsterdam 1972, 42-55 (vol. VIII, 201-14). — Nicoloudis N., *Laonikos Chalkokondyles, A Translation and Commentary of the Demonstrations of Histories (Books I-III)*, Ἀθήνα 1996.
- στὸ ιταλικό: Pertusi A., *La caduta di Costantinopoli*, vol. II, Verona 1976, 196-227 (μεταφράζεται μόνο τὸ διπόστοιχο τῆς πολιορκίας καὶ τῆς Ἀλόσεως).
- στὰ μέσα Ελληνικά: Νικολούδης N., Βυζαντιου "Αλωσις, Ἀθήνα 1997²

- Bιβλιογραφία:* Bašav §., «Les anachronismes de Laonikos Chalkokondyles», *Actes du XIVe congr. int. ét. byz.* III [1976], 707-712. — Cammelli G., «Calcondiliana», *Misc. Giov. Mercati* III [1946], 252-272. — Darkó E., «Zum Leben des Laonikos Chalkokondyles», *BZ* 24 [1923-1924], 29-39. — Toū ṫōtou, «Neue Beiträge zur Biographie des Laonikos Chalkokondyles», *BZ* 27 [1927], 276-285. — Toū ṫōtou, «Neue Emendationsvorschläge zu Laonikos Chalkokondyles», *BZ* 32 [1932], 2-12. — Ditten H., *Der Russland Exkurs des Laonikos Chalkokondyles*, Berlin 1968. — Ἐνεπεκτιδόης II, «Μέχρι συμβολὴ εἰς τὴν ἴστοριαν καὶ γενεαλογίαν τῶν ἐν Ἀθήναις Χαλκονδύων», *Ἑλληνικὴ Δημιουργία* 9 [1952], 171-176. — Gamillscheg E., «Bemerkungen zu Laonikos Chalkokondyles», *JÖB* 42 (1992) 213-219. — Grecu V., «Zu den Interpolationen im Geschichtswerke des Laonikos Chalkokondyles», *Bull. Ac. Roum. Sect. Hist.* 27 [1946], 92-94. — Güterbock K., «Laonikos Chalkokondyles», *Zs. f. Völkerrecht u. Bundesstaatsrecht* 4 [1909], 72-104. — Hunger H., *Bułgarien u. Ἑρτεχνία - Η λόγια καρδική γραφογραφία τῶν Βυζαντινῶν*, τ. II, Fall Konstantinopels und das byzantinische Geschichtsdenken», *JÖBG* 3 [1954], 19-34. — Tῆς ḥōtōs, *K voprosu ob obyčestvennosti političeskikh vzglijadach i mirovozzrenii vizantijskogo istorika XV veka Laonika Chalkokondila*, *Vestnik Moskov. Univers.*, IX. Ser., Hist. Wiss. 1 [1960], 43-49. — Kαμπούρογλου Δ. Γ., *Oι Χαλκονδύοι*. *Μονογραφία*, Αθήνα 1926. — Krumbacher K., *Törtöpia tῆς Βυζαντίου λογοτεχνίας*, τ. A', 609-616 (μετ. Γ. Σωτηρίδης), Αθήναι 1964. — Miller W., «The Last Athenian Historian: Laonikos Chalkokondyles», *JHS* 42 [1922], 36-49. — Moravcsik G., *Byzantino-turcica I, Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvolker*, Berlin 1958, 391-7. — Nimet A., *Die türkische Prosopographie bei Laonikos*